

### 3. Zaposlenost i zarade

Podaci zvanične statistike o kretanjima na tržištu rada tokom 2013. godine su izrazito divergentni - prema podacima oktobarske ARS stanje na tržištu rada se značajno poboljšava, dok prema podacima iz mesečnih izveštaja formalna zaposlenost blago opada. Podaci sadržani u oktobarskoj Anketi u radnoj snazi (ARS) se na slažu sa drugim makroekonomskim podacima. Prema podacima ARS zaposlenost je u oktobru 2014 povećana za 3,4 procentna poena, dok je nezaposlenost smanjena za 4 procenta poena u odnosu na april iste godine. Rast zaposlenosti prema ARS dogodio se u sivoj ekonomiji, kod pomažućih članova domaćinstva u poljoprivredi i u slučaju samozaposlenih. Mada su ovakva poboljšanja na tržištu rada u principu moguća, ocenjujemo da su ona malo verovatna, pa stoga izražavamo rezerve prema njima. Ovako velika poboljšanja na tržištu rada, u kratkom periodu, događaju se retko i to u periodima kada dolazi do naglog i oporavka privrede, a to u Srbiji nije slučaj. Dodatnu sumnju u podatke sadržane u ARS unose i podaci o rastu zaposlenosti po delatnostima. Tako npr. prema ARS zaposlenost u u građevinarstvu u oktobru 2013 je veća za 4% nego u oktobru prethodne godine dok svi drugi podaci ukazuju da je aktivnost u građevinarstvu opala između 15-25%! Slično, visok rast broja zaposlenih u zdravstvu, obrazovanju i državnoj upravi u kratkom periodu je teško objasniti. Stoga ocenjujemo da i ako je bilo određenih poboljšanja na određenim segmentima tržišta rada (samozaposleni, pomažućii članovi porodice, siva ekonomije) tokom 2013. godine da su ta poboljšanja znatno manja nego što to pokazuje ARS. Na međugodišnjem nivou prosečna mesečna bruto zarada je realno viša za 3%. U okviru delatnosti, zarade su najviše porasle u sektoru stručnih, naučnih i tehničkih delatnosti i informisanja i komunikacija, kako u odnosu na prethodni kvartal tako i u odnosu na Q4 2012.

**Prema ARS stopa zaposlenosti u oktobru 2013. iznosi 49,2%**

Na osnovu podataka iz oktobarske Ankete o radnoj snazi (ARS) stopa zaposlenosti u oktobru iznosi 49,2%, dok je broj zaposlenih je porastao u odnosu na april 2013. za 140 hiljada, a stopa zaposlenosti za 3,4 procentna poena. Mada je moguće da je nivo zaposlenosti u oktobru (49,2%) adekvatno izmeren u ARS, ocenjujemo da je malo verovatno da je broj zaposlenih u periodu april-oktobar povećan za 140 hiljada (Tabela T3-1). Visok rast zaposlenosti u relativno kratkom roku nije u skladu sa drugim makroekonomskim podacima (privredna aktivnost, potrošnja), a ocenjeni rast zaposlenosti po delatnostima i segmentima tržišta rada dodatno potkrepljuje sumnju u podatke sadržane u ARS. Ovako velika poboljšanja na tržištu rada u kratkom roku od samo dva kvartala događaju se retko i to u situacijama kada se privredna aktivnost značajno oporavlja. Jedan od retkih istorijskih primera je rast zaposlenosti u baltičkim zemljama tokom 2010. godine koji je koincidirao sa snažnim oporavkom njihovih privreda, nakon dubokog pada BDP na samom početku krize. U Srbiji tokom 2013. godine nemamo takav rast privredne aktivnosti, a delatnosti u kojim privredna aktivnost raste (poljoprivreda, automobilska industrija) imaju skroman rast zaposlenosti.

## Zaposlenost

Tabela T3-1. Srbija: zaposlenost i nezaposlenost po Anketi o radnoj snazi<sup>1)</sup>, 2008-2013

		Ukupan broj zaposlenih 15-64 god. <sup>2)</sup>	Broj zaposlenih poljoprivrednika i pomažućih članova u poljoprivredi 15-64 <sup>3)</sup> god.	Stopa zaposlenosti 15-64 god.			Ukupan broj nezaposlenih 15-64 god.	Stopa nezaposlenosti 15-64 god.		
				Ukupno	Muškarci	Žene		Ukupno	Muškarci	Žene
		1	2	3			4	5		
2008	April	2.652.429	..	54,0	62,3	46,0	432.730	14,0	12,4	16,1
	Oktobar	2.646.215	443.243	53,3	62,2	44,7	457.204	14,7	12,7	17,3
2009	April	2.486.734	437.957	50,8	58,7	43,3	486.858	16,4	15,0	18,1
	Oktobar	2.450.643	411.303	50,0	57,4	42,7	516.990	17,4	16,1	19,1
2010	April	2.278.504	326.623	47,2	54,3	40,3	572.501	20,1	19,4	21,0
	Oktobar	2.269.565	352.724	47,1	54,4	39,9	565.880	20,0	19,0	21,2
2011	April	2.191.392	340.528	45,5	52,2	38,8	649.155	22,9	22,7	23,1
	Oktobar	2.141.920	329.378	45,3	52,5	37,9	690.782	24,4	23,5	25,6
2012	April	2.083.604	317.879	44,2	51,1	37,1	735.209	26,1	25,6	26,7
	Oktobar	2.201.760	345.883	46,4	53,7	39,1	661.698	23,1	22,1	24,5
2013	April	2.127.649	315.109	45,8	53,6	38,1	707.440	25,0	23,1	27,3
	Oktobar	2.268.750	349.742	49,2	56,2	42,1	602.651	21,0	20,2	22,0

Izvor: Anкета o radnoj snazi (ARS), RZS.

Napomene:

1) Anкета o radnoj snazi se od 2008. sprovodi dva puta godišnje - u oktobru i u aprilu.

2) Lica između 15 i 64 godina se smatraju licima radnog uzrasta.

3) Do oktobra 2008. godini u ARS nije postojala klasifikacija 15-64 za broj zaposlenih u poljoprivredi i pomažućih članova domaćinstva, već samo 15+.

### Kretanje zaposlenosti po delatnostima dodatno potkopava verodostojnost objavljenih podataka

Podaci o kretanju zaposlenosti po delatnostima dodatno potkopavaju verodostojnost podataka o ukupnoj zaposlenosti. Podaci o kretanju zaposlenosti u nekim delatnostima drastično odstupaju od kretanja privredne aktivnosti - prema podacima ARS zaposlenost u građevinarstvu u oktobru 2013. godine povećana je za 4% u odnosu na isti mesec prethodne godine, dok podaci o kretanju aktivnosti u građevinarstvu i proizvodnji građevinskog materijala ukazuju na pad aktivnosti u ovoj delatnosti od oko 20%! Broj pomažućih članova domaćinstva je dupliran u odnosu na isti period prethodne godine, a više nego udvostručen u odnosu na april 2013. Godine. Takođe, teško je poverovati da je broj zaposlenih u obrazovanju povećan za blizu 7% u prethodnih godinu dana. Zaposlenost u zdravstvu u socijalnoj zaštiti pokazuje neuobičajene oscilacije, jer se ne radi o delatnostima sa izraženom sezonskom komponentom - u aprilu 2013. je broj zaposlenih u ovoj delatnosti opao za 12% u odnosu na oktobar 2012, da bi u oktobru 2013. porastao za 9,5% u odnosu na april.

Tabela T3-2. Kretanje zaposlenosti po delatnostima

	Okt. 2012	Apr. 2013	Okt. 2013	Okt 2013/ okt 2012, indeks
UKUPNO	2.299.038	2.227.432	2.394.004	104,1
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	494.700	461.819	522.084	105,5
Rudarstvo	25.092	21.173	23.065	91,9
Preradivačka industrija	394.992	389.193	399.654	101,2
Snabdevanje električnom energijom, gasom i parom	35.159	37.751	37.206	105,8
Snabdevanje vodom i upravljanje otpadnim vodama	35.203	30.436	36.866	104,7
Građevinarstvo	121.659	92.977	126.620	104,1
Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila	307.136	305.132	288.606	94,0
Saobraćaj i skladištenje	125.748	137.980	130.882	104,1
Usluge smeštaja i ishrane	66.555	55.737	61.973	93,1
Informisanje i komunikacije	35.172	45.266	50.140	142,6

Finansijska delatnost i delatnost osiguranja	43.676	40.860	44.566	102,0
Poslovanje nekretninama	2.885	3.012	2.028	70,3
Stručne, naučne i inovacione delatnosti	50.896	61.194	63.185	124,1
Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	47.076	47.919	49.175	104,5
Državna uprava i obavezno socijalno osiguranje	125.469	129.761	132.950	106,0
Obrazovanje	146.867	142.490	156.867	106,8
Zdravstvena i socijalna zaštita	140.297	124.628	136.455	97,3
Umetnost, zabava i rekreacija	36.387	33.040	44.823	123,2
Ostale uslužne delatnosti	43.722	47.561	45.177	103,3
Delatnost domaćinstva kao poslodavca	20.377	18.632	41.003	201,2

**Prema Anketi zaposlenost raste najviše zbog povećanja broja samozaposlenih lica i pomažućih članova domaćinstva..., dok opada zaposlenost kod poslodavaca**

Prema Anketi o radnoj snazi tokom 2013. godine značajno je promenjena struktura zaposlenosti prema profesionalnom statusu (Tabelu T3-2). Prema ARS počevši od oktobra 2012. raste procenat samozaposlenih i pomažućih članova domaćinstva. Istovremeno, opada procenat zaposlenih, odnosno lica koja rade za platu kod poslodavca. Ovakva promena strukture zaposlenosti može se ocenjivati sa stanovišta pouzdanosti merenja, kao i sa stanovišta kvaliteta radnih mesta. Merenje broja samozaposlenih i pomažućih članova porodice je u principu manje pouzdano od merenja zaposlenosti kod poslodavca, što implicira da je i rast ukupne zaposlenosti koji je posledica rasta broja samozaposlenih i pomažućih članova porodice manje pouzdan. Takođe, **kvalitet zaposlenosti**, naročito u slučaju pomažućih članova domaćinstva, je po pravilu slab, jer se često radi o slabo produktivnim radnim mestima.

**Tabela T3-3. Struktura zaposlenih lica prema profesionalnom statusu**

	2012, oktobar	2013, april	2013, oktobar
Samozaposleni	24	24,1	25,4
Pomažuci članovi domaćinstva	7,3	7,3	8,1
Zaposleni radnici	68,7	68,6	66,5

**... pozitivni pomaci u segmentu samozaposlenih i pomažućih članova domaćinstava, mogli bi samo delimično da održavaju promene na strani ponude rada**

U meri u kojoj su navedena kretanja stvarna, moglo bi se zaključiti da su glavni pokretači pozitivnih pomaka u zaposlenosti posledica kretanja na strani ponude rada. Mnogobrojni faktori mogu da utiču na povećanje ponude rada, a kretanje neradnih dohodaka, poput penzija, doznaka ili naknada za nezaposlenost je svakako jedan od najznačajnijih. Podaci o doznakama koje objavljuje Narodna Banka Srbije pokazuju da su one kontinuirano opadale od 2009. godine na ovamo. Nadalje, prema podacima Ministarstva finansija, nakon 2009., poslednje godine kada je izvršeno značajno nominalno povećanje penzija od 12%, i penzije su u realnom iznosu počele da opadaju. Najzad, sve manja izdvajanja države za naknadu za nezaposlenost počevši od 2010. godine, uz istovremeni rast broja korisnika, dovela je do pada prosečne realne naknade. Ukratko, prema Anketi o radnoj snazi, postoje indikativni pokazatelji da je presušivanja izvora neradnog dohotka, podstakle ponudu rada, odnosno da je porasla spremnost ljudi da se sami snalaze i prihvati bilo kakav posao. Međutim, i ovo objašnjenje se može prihvatiti sa određenom rezervom jer je pad neradnih dohodaka počeo mnogo ranije bio je najveći u 2009-2010., a navodni promene na tržištu rada su se dogodile tokom 2013. godine i to u roku od samo dva kvartala

**U strukturi zaposlenih povećava se učešće privatnog sektora, ..., ali samo po osnovu raste zaposlenosti u sivoj ekonomiji**

Prema Anketi o radnoj snazi učešće države u ukupnoj zaposlenosti opada, dok učešće privatnog sektora raste, što je generalno dobro. Međutim, **rast učešća privatnog sektora u ukupnoj zaposlenosti** generisan je isključivo po osnovu rasta zaposlenosti u sivoj ekonomiji, dok učešće formalne zaposlenosti u privatnom sektoru. Mada su ovakve tendencije u skladu sa drugim zapažanjima o rastu sive ekonomije, malo je verovatno da su se one dogodile u tako kratkom vremenskom periodu. Ipak, rezultati ankete bi mogli da ukažu na pogoršanje uslova poslovanja u regularnom privatnom sektoru, ali i na relativno visoku toleranciju države prema sivoj ekonomiji.

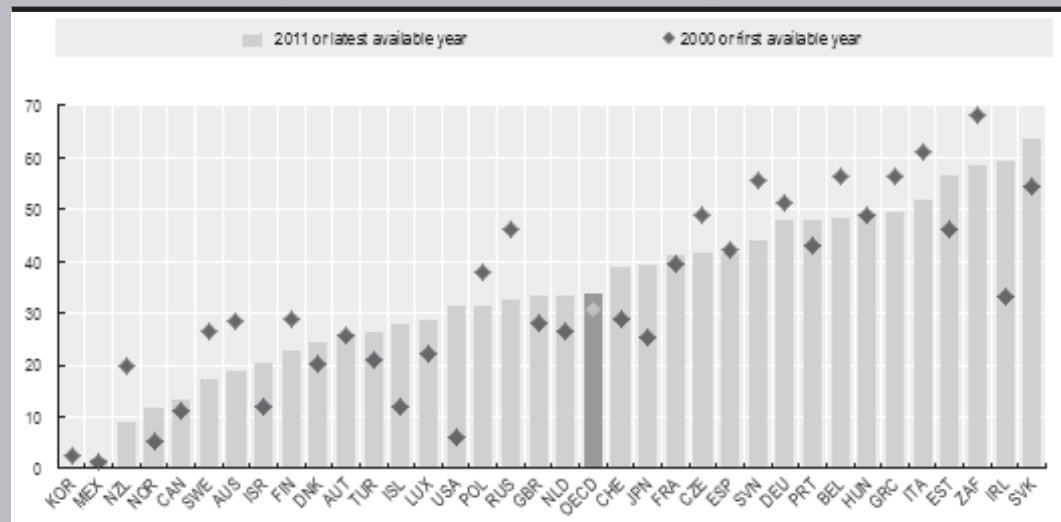
**Tabela T3-4. Struktura zaposlenih lica prema obliku svojine, u %**

	2012, oktobar	2013, april	2013 oktobar
Privatna registrovana svojina	54,6	53,9	53,9
Neregistrovana privatna svojina	11	12,3	13,6
Državna svojina	31,7	31,6	30,3
Ostali oblici svojine	1,9	2,2	2,2

Izvor: ARS

### Okvir br 1. Učešće dugoročne nezaposlenosti u ukupnoj nezaposlenosti

Učešće dugoročne nezaposlenosti predstavlja procenat nezaposlenih godinu dana i duže u ukupnom broju nezaposlenog stanovništva. Ova stopa je uglavnom niža za zemlje koje beleže visoke stope ekonomskog rasta u nekoliko uzastopnih godina. Međutim, dugoročna nezaposlenost može opasti i na početku perioda ekonomske krize s obzirom na pojačan priliv novih nezaposlenih pojedinaca a onda sa produblivanjem krize rasti, kao što je slučaj sa većinom zemalja OECD (Grafik T3-1).

**Grafik T3-1. Učešće dugoročne nezaposlenosti, OECD zemlje**

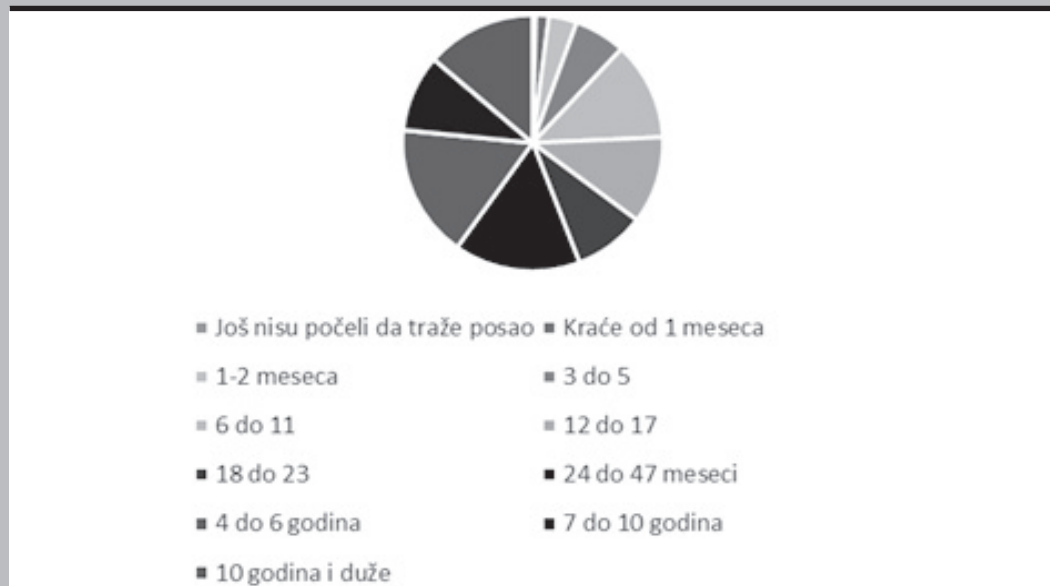
Na Grafiku vidimo da je više od polovine zemalja imalo učešća dugoročne nezaposlenosti oko ili iznad proseka OECD. Za zemlje poput Estonije, Irske, Italije i Slovačke stope idu i preko 50%. Zanimljivo je da u Nemačkoj učešće dugoročne nezaposlenosti uporno ostaje na visokom nivou od 48%, uprkos rastućem trendu stope zaposlenosti od 2005. godine. Ovo može biti posledica izdašnih naknada za nezaposlenost koje su dostupne duži vremenski period, što smanjuje podsticaje za traženje posla.

U Srbiji, učešće dugoročne nezaposlenosti je veoma visoko, 75,7%, znatno više od bilo koje zemlje OECD, ali najniže u poređenju sa zemljama u regionu. Na osnovu podataka iz nacionalnih Anketa o radnoj snazi, ova stopa iznosi 82% u Makedoniji i Bosni i Hercegovini a 84% u Crnoj Gori.

Visoko učešće dugoročne nezaposlenosti u ukupnoj nezaposlenosti govori o neefikasnom funkcionisanju tržišta rada. Ali sasvim je izvesno da i druge politike utiču na duge boravke u statusu nezaposlenosti. Izdašnost naknade za nezaposlenost nije jedan od faktora visokog učešća nezaposlenosti u Srbiji, jer kao što smo već napomenuli država u proseku sve manje izdvaja za ovu meru. Takođe, maksimalna dužina trajanja naknade je 12 meseci, a kao što se vidi na Grafiku

T3-2, među nezaposlenim osobama koje traže posao duže od godinu dana, najviše ima onih koji ga traže između dve i šest godina, ali i duže od 10 godina što je znatno duže od maksimalnog trajanja naknade. Drugim rečima, među dugoročno nezaposlenima nema puno onih koji primaju naknadu za nezaposlenost.

**Grafik T3-2. Struktura nezaposlenih lica prema dužini traženja posla**



Izvor: ARS, oktobar 2013

Prethodno rečeno sugerise da je dohodak od rada u neformalnoj ekonomiji najverovatnije izvor prihoda za preživljavanje dugoročno nezaposlenih. Visoko učeće dugoročne nezaposlenosti i rastuća neformalna privreda su povezani sa podsticajima za prihvatanje (formalnog) posla u Srbiji. Naime, visoko poresko opterećenjem dohoda od rada i naglo umanjeње socijalnih naknada nakon što pojedina ostvari i najmanji iznos dohotka od rada doprinose visokim oportunističkim troškovima pronalaska formalnog zaposlenja.

**Prema Anketi o radnoj snazi stopa nezaposlenosti iznosi 21% i opala je odnosu na april 2013. za čak 4 procentna poena, ..., malo je verovatno da se ovakva promena nezaposlenosti dogodila**

Prema Anketi o radnoj snazi nezaposlenosti u oktobru 2013. godine iznosi 21% i ona je za čak 4 procenta poena niža nego u aprilu iste godine, a manja je za dva procenta poena u odnosu na isti period 2012. godine. Anketa ukazuje na to da je stopa nezaposlenosti u oktobru 2013. godine bila najniža od oktobra 2010. godine, kao i da je ona povezana se rastom zaposlenosti u sivoj ekonomiji, kao i kod samozaposlenih i pomažućih članova domaćinstva. Sve prethodno navedene rezerve u pogledu visokog rasta zaposlenosti tokom 2013. godine odnose se i na registrovano smanjenje nezaposlenosti.

## Zarade

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, na međugodišnjem nivou prosečna mesečna bruto zarada u Q4 je nominalno viša za 5,1%, a realno za 3%. (Tabela T3-5). Prosečna mesečna neto zarada u poslednjem kvartalu 2013. iznosila je 46 hiljada dinara ili 399 evra. U celoj 2013. Godine prosečna zarade u Srbiji su nominalno porasle za 5,7%, dok su realno opale za 1,9%. Smanjenje realnih zarada tokom 2013. godine održava dominirajuće negativne tendencije u većem delu privrede, kao u tržištu rada, ali u rastući udeo sive ekonomije, koji je naročito prisutan u segmentu malih preduzeća i preduzetnika.

**Prosečna mesečna bruto zarada realno viša za 3% u odnosu na isti kvartal prethodne godine**

**T3-5. Realne desezonirane neto zarade, sektori delatnosti**

	Prosečna mesečna zarada (RZS) <sup>1)</sup>				Međugodišnji indeksi prosečne mesečne bruto zarade (RZS) <sup>2)</sup>	
	Ukupni troškovi rada <sup>3)</sup> , u din.	Neto, u din.	Ukupni troškovi rada, u evrima	Neto, u evrima	Nominalni	Realni
	1	2	3	4	5	6
<b>2008</b>	47.882	29.174	586	357	117,8	104,8
<b>2009</b>	52.090	31.758	554	337	108,8	100,6
<b>2010</b>	55.972	34.159	543	332	107,5	101,2
<b>2011</b>	62.213	38.000	610	373	111,1	100,0
<b>2012</b>	67.724	41.386	599	366	108,9	101,4
<b>2012</b>						
Q1	63.846	39.068	591	362	111,0	106,0
Q2	68.140	41.664	600	367	109,6	105,3
Q3	67.457	41.187	577	352	106,4	98,4
Q4	71.452	43.625	630	384	108,7	96,8
Decembar	76.830	46.923	677	413	106,6	95,1
<b>2013</b>						
Q1	67.704	41.419	606	371	106,0	94,6
Q2	72.143	44.248	644	395	105,9	95,9
Q3	71.469	43.939	626	385	105,9	99,1
Q4	75.089	46.185	648	399	105,1	103,0

*Prosečna mesečna  
bruto zarada realno  
manja za 0,9% u  
odnosu na isti kvartal  
prethodne godine*

Interesantno je da su međugodišnji kvartalni indeksi nominalnih zarada tokom 2013. godine relativno stabilni, dok realne indeksi ostvaruju znatan rast tokom godine. Iz prethodnog sledi da se rast međugodišnjih realnih zarada uglavnom može objasniti, naglim obaranjem inflacije tokom 2013. godine – stabilni indeksi nominalnih zarada su deljeni sa sve nižim indeksima cena. Prema tome realne zarade tokom 2013 godine nisu rasle zbog toga što za nominalne zarade rasle nego zbog toga što je inflacija opadala.

*Na međugodišnjem  
nivou najveći rast  
zarada u sektoru  
informisanja i  
komunikacija*

Međugodišnji indeks neto zarada pokazuje da su zarade ostvarene u Q4 2013. u odnosu na isti period prošle godine porasle u svih devetnaest sektora. Najveći rast beleže sektori informisanja i komunikacija (12,8%), ostale uslužne delatnosti (10,9%) i stručne, naučne i tehničke delatnosti (10,3%). U ostalim sektorima rast nije veći od 5% (Tabela T3-6).

**Tabela T3-6: Međugodišnji indeks realnih neto zarada**

2011-2013	Stručne, naučne i tehničke delatnosti	Ostale uslužne delatnosti	Informisanje i komunikacije
	2012, Q1	108,6	106,6
2012, Q2	114,4	108,2	116,5
2012, Q3	105,0	99,6	97,1
2012, Q4	102,7	96,3	105,5
2013, Q1	91,5	97,2	95,8
2013, Q2	105,5	103,4	95,9
2013, Q3	102,5	103,5	114,6
2013, Q4	110,3	110,9	112,8

*Zarade najviše  
porasle u stručnim,  
naučnim i tehničkim  
delatnostima*

Posmatrano po delatnostima, kao što se vidi iz Tabele T3-7, u Q4 2013. u odnosu na prethodni kvartal, neto zarade su najviše porasle u stručnim, naučnim i tehničkim delatnostima i to za 17,5%. Rast zarada od 5,3% beleži sektor informisanja i komunikacija dok su ostali sektori imali rast do jednog procenta. Najveći pad zarada od 7,2% beleži se u oblasti poslovanja nekretninama, a zatim i u finansijama i osiguranju u iznosu od 4%. U ostalim sektorima pad zarada se kreće u intervalu od 0.5 do 1.1%.

**Tabela T3-7: Međugodišnji indeks nominalnih neto zarada**

	Stručne, naučne i tehničke delatnosti	Informisanje i komunikacije	Poslovanje nekretninama	Finansijske delatnosti i delatnost osiguranja
2012, Q1	106,89201	103,061046	104,541566	106,639936
2012, Q2	102,94142	104,4022938	103,560818	95,366857
2012, Q3	95,962883	91,93509773	91,9229062	94,5908223
2012, Q4	97,333157	103,7359959	97,7051048	97,6902022
2013, Q1	94,310793	99,12122665	105,745097	101,473767
2013, Q2	100,95682	101,3764895	97,1591386	99,2037039
2013, Q3	100,73621	98,08931379	104,05263	102,452746
2013, Q4	117,45046	103,272816	96,8143905	98,4490083

Izvor: obračun QM